

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ԱՆԹԱՌԱՄ ՊՍԱԿԷՆ

«Գեղեցիկացար աճօրինակ...»

Քրիստոնէական եկեղեցին գեղեցկութիւնն է տեսեր, առաջին իսկ օրերէն, իր կրօնի անդրանիկ վկային նահատակութեան շքեղ տառմին մէջ։ Ու այդպէս ալ երգեր՝ դարեր շարունակ։ Անոր նահատակութիւնը որքան հերոսութեան, նոյնքան՝ անոր խոյանքը անթառամ գեղեցկութեան մը մէջ յաւերժացնող խանդի արարք մըն է։ Ու ինք՝ հզօր տեսլապաշտ մը։ Իր հոգին միակ տեսիլքի մը հրայրքովը լեցուցած, պրկած։ Ու երիտասարդ։ (Տարիքի պատանութենէն աւելի՝ վիճակի մը, հոգեկան աշխարհի մը մշտանորոգ ու չպակսող թարմութեան պատկերը պարտինք մտածել այս տարազով)։ Որ, միսմինակը, չի վարանիր կենալ շրջագլխին մէջը «քահանայապետ, փարիսեցի, գալիլ» տիտղոսուած պատկառազգու ուսուցանողներու, ու խօսիլ անոնց իր գաղափարներուն, իր հաւատալիքներուն գերազանցութենէն։ Ու ասիկա՝ գիտնալով գուցէ, թէ այդ մեծերը իր ժողովուրդին, պիտի չուզէին «նշանախեց» մը անգամ փոփոխութեան ենթարկել՝ իրենց կենցաղէն և ըմբռնումներէն։ Հրեայ ժողովուրդին առաջնորդներն են անոնք։ Լուծին ներքե հեթանոս, կռապաշտ կայսրերու։ Մերկացուած՝ իրենց հայրերուն հոչակ ունեցող փառքերէն՝ հոգիի, մտքի, ազգային ակընկալութիւններու։ Մոլեռանդ, անցելապաշտ, և սակայն ազդեցութեանը ներքե իրենց օրերու ընկերային տաքնապին՝ յառաջ եկած՝ ընդհանուր այն նահանջէն որ հոգեկան յատակն է քրիստոնէութիւնը կանխող առաջին դարու մարդկութեան կրօնական ու բարոյական աշխարհներուն։

Ու բոլոր դարերուն համար, Ս. Ստեփանոս հերոսական այն տիպարը պիտի մնայ, որ կ'արհամարհէ զանգուածներուն մտայնութիւնները, անոնց բոլոր կաղապարուած խորհելութիւնները։ Կը քակէ ինքզինքը այն կապերէն որոնք շրջանակի մը մէջ պիտի սեղմէին զինք, կուրօրէն քալել տալով իրեն «իր հայրերու ճամբայէն»։

Տեսիլքի մը սեռուած հերոսն է ան։ Եւ այս ոգին հերոսութեան — այնքան կենդանի ու գեղեցիկ — զաղանիքն իսկ է ծերակոյտին ներկայութեանը արտասանած կրօնի իր խօսքերուն։ Այնտեղ յայտնուող կենդանութիւնը իր հոգիի խանդին, ձգտումներուն, աշխարհն է իր հաւատքին։ Քրիստոսի կեանքին բերեղացո՛ւմը՝ տեսլապաշտ իր հոգիին ապրումներէն չունչի ելած։ Իսկ գեղեցկութիւնը իր հերոսութեան՝ նոյն պայծառութեամբ ու ներքին լեցունութեամբ մը մահուան առջեւ իր երթալն է։ Մէկ կողմէ ինքզինքը քակած նեղ այն շրջանակէն ուր ամէն ինչ լիջած, նստած ու ինքնաբաւ կը թուի, միւս կողմէ սակայն իր բոլոր կարողութիւնները այնպիսի զօրութեամբ մը լարած, կապած իր երազին, զալիքին, որ ոչ մէկ բան զինք կը կեցնէ անոր երթալէ։

Ու ան նահատակութիւնը կ'ընդունի։

Կարդալ պէտք է Գործք Առաքելոցի այնքան շքեղ այդ էջը, հաղորդուելու համար այն պարզութեան, բնականութեան ու ներուժ կորովին որով զծագրուած է ղէմքը «պսականուն» վկային։ Այնքան հեռո՛ւ ողբերգութեան արուեստին մտահոգութիւններէն եզրով հանգիստ կեանքն իսկ էր այդ, այնպէս հզօր, իրաւ ու յաւերժական։ Իրբեք մըշտ արծարծ պայքարը ինքնին իրերամերժ այդ աշխարհներուն։ Հինին ու նորին։ Ողորդ ծերութեան մը համար իրենց կեանքը պատրաստողներու, տանողներու, և այն խումբին միջեւ, որ յաւերժութեան մէջ ու յաւերժութեան համար իր կեանքը կը զարդարէ գեղեցկութեամբ, թարմութեամբ։

Եւ այս խումբը՝ երիտասարդութիւնն է, հաւատաւոր, կեանքին հանդէպ տարօրէն պիրկ ու թրվուուն, հոգիներու անդիմադիր խոյանքով մը յաւերժութեան տեսիլքին դարձած, ինքզինք անոր մէջ փոխակերպած՝ «անօրինակ ալ գեղեցկութեամբ»։

Երիտասարդութիւն՝ որքան առոյգ հասակովը իր տարիներուն, նոյնքան ու աւելի՝ աշխրջովը իր այն աշխարհին որ հեղումն է զգացումներու, խորհելակերպերու, կենսութեան տեսիլքներու, հոգիին պահանջը իրբեք յայտնակերպուող երազներու։ «Անթառամ պսակը»։ Բնախօսական կեանքի աճումին մէջ, երիտասարդութիւնը տարիքն է աշխոյժի, դէպի տիեզերքին թաքուն գեղեց-

կութիւնները խուզարկումիւ։ Այդ տարիքին, անբաւականութեան զգացումէ մը բռնուած, արժանապատուութեան, պատասխանատուութեան տիրական հոգեվիճակներու իր մէջ յստակուելէն «ոտք ելած», աւելի բնական ու զիւրին կուգայ կարծես ընդառաջումը ունէ շարժումի, արարքի, ուր անիկա իր բերելիք բաժինը ունենայ, ուր իրաւ մասնակցութիւն մը սպասուի իրմէ։ Անիկա պիտի չվարանի անտեսել, ուրանալ իր հոգիին մէջ խլրտումը կարգ մը ձգտումներու՝ պատճառուած ներքին ուրիշ բերումներէ, անմիջական շրջանակէն եւ կամ արտաքին աշխարհէն։ Մինչև անգամ ամբողջական զոհաբերումը կեանքին, այդ տարիքին, կը կատարուի առանց ամոսոսանքի, առանց բեկումի ու զոզի զգացումէ մը այցուելու։

Այս կեցուածքը, կեանքին ու շրջապատին հանդէպ բացուած այս զգացումը, շատ աւելի խոր, իրական ու հասկնալի կը դառնայ, երբ փոխադրուինք բարձրագոյն մարզի մը՝ հոգեկան աշխարհի մէջ նկատի առնելու երեսոյթը։ — Հոգիի ջերմութիւնը, որուն հոսանքը՝ հոգեկան արթնութեան, զխտակցութեան լոյսով ողողուն՝ խանդէ մը բռնուիլ կուտայ մեզի, հերոսութեան հոգի մըն է որ կ'ապրեցնէ մեր մէջ, մղելով մեզ այնպիսի արարքներու, ուր քաջութեան, հաւատքի ու անտարագելի սիրոյ կրակը ունեցող հոգիներ միայն կրնան կանգնած մնալ։ Այս կերպով, հերոսութեան այդ հոգին ճշմարիտ երիտասարդութեան աշխարհին կը փոխադրէ մեր կեանքը — որովհետեւ երիտասարդութիւնն է հերոսութեան կարողութիւնը ունեցող, զայն իրագործող տարիքը, աշխարհը։ Երիտասարդին կեանքը սլացք է, բոցեղէն հասակ, ուր ամէն ինչ շարժում, գործ, լինելութիւն է, ուր առանց կռիւի ու տառամտումի՝ յետին հաշիւներ ունենալու, բոլորանուէր հրգեհումով մը անիկա ինքզինքը կուտայ, որպէսզի իր երազը սընուցանէ, իրմէ աւելի՝ իր երազը ապրի, եւ ինք՝ շունչ մը միայն անոր մէջ։ Ի՞նչ ըսել կ'ուզուի արդէն, երբ երիտասարդութիւնը կ'որակուի իբրեւ «խենթ երազներու» եւ «երազի ետեւ խենթ» հոգիներու տարիքը։

— Այդ հրգեհը, «անկէջ մորենին» անտարակոյս։

Չափազանցութիւն պիտի ըլլա՞ր եթէ հաւատաւէր թէ կեանքի ամէն մարզի մէջ, այդպիսիներուն՝ երազէ մը բռնուած, տեսիլքէ մը զբաւուած «խենթ» երուն հոգիները միայն առատացած կ'ըլլան անպարտելի զօրութեամբ մը, աշխոյժով ու տոկունութեամբ՝ այնքան կենսունակ, որքան բեղուն, ստեղծագործ։ Ու անոնցն է արդարեւ յաղթութիւնը, ապագան։ Ո՞ր երիտասարդը, առանց իր հոգիին կարողութիւնները միակ իրագործումի մը սեւեռող երազին, պիտի խանդավառութիւնը ունենար գործելու, քալելու դէպի յաղթութիւն մը, ապագայ մը։ Ու միւս կողմէ, ո՞րն է այն երիտասարդութիւնը, որ իր երազը կախէր նայուածքին դէմ իր հոգիին, ու չուզէր լայն բանալ թափը իր խոյանքին, դէպի հեռու բարձունքները մեծ տեսիլքներու։ — որովհետեւ, առանց երիտասարդութիւնը յատկանշող այդ խոյանքին, ոչ մէկ իտէալ կրնայ իրագործուիլ։

Բարացուցական է այս տեսակէտով, «ծերացած-երիտասարդ» տարազը, մէկ ծածքի ներքեւ հաւաքելու համար անոնք՝ որոնց տարիքը դեռ երեսունին չ'օտեցած, պարպուեր է արդէն իրենց հոգին իր գեղեցկութիւններէն, ճառագայթուն իրանուշութենէն։ — աղուորութիւնը հոգիին։ Ի՞նչ բան կրնայ լեցնել պարպը, կորուստը այս անփոխարինելի քաղցրութեան։ Տի՛ղմը զգացումներուն, որուն աւազները գուցէ՝ ափ ափ իրենց գեղեցկութիւնը ծնփելէն, աղարտեր են թարմութիւնը անոր դէմքին։ Դարձա՞նք պղտորած մտածումներէ փրկած նայուածքներուն։ Եթէ ոչ — այնքան ալ չարագուշակ — փոքրկած անոնց աչքերուն մէջ որջացումը անմարդկային այն հրճուանքին, զոր պատմութիւնը հրէշներու գիմագծերուն վայրագութիւնը շեշտելու համար է միայն արձանագրեր։ Երիտասարդներ՝ որոնց մէջէն խորտակուած ծերութիւն մըն է որ կը գործէ։ Ու գիտնալ պէտք է թէ ինչ նկարագրով ծնունդներ, արարքներ կրնան յառաջ գալ երկու ներհակ ու վրիպած աշխարհներու նոյն յարկին մէջ ճնակելէն։

Ասոր աւելի մեղմ դասակարգն է կեանքը իբրեւ թէ իմաստութեամբ մը ապրողներու, հետաքրքրութիւններու մասնաւոր աշխարհի մը դարձածներու շրջանակը։

«Սեղանի, հաշիւի մարդ» երն են ասոնք: Թող քիչ մը նստի տարիքը մարդուն, ու թող, անոր կեանքը ջուրի ճամբայ մը իրրեւ իր հունը գտնէ, այն ատեն պիտի ունենանք մարդը որ գոհ է իր վիճակէն: Ու հասկնալի՝ այն ատեն թէ որքան հեռու ենք երիտասարդութեան տարիքէն ու հոգիէն: Իր կեանքը երկրային ու պայմանադրական ձեւերու մէջ փակած, անոնցմէ հետեւող մտահոգութիւններու համաձայն իր ապրելակերպը կարգաւորած մէկու մը համար, ի՞նչ աւելի դժուար՝ քան պահանջը դուրս նետուելու իր ակօսէն, իր «երջանիկ խոր-վիրապէն»: Իրեն համար՝ ջուրը գտնի է իր ճամբան: Ու որչափ քիչ խճաքարեր, ինչան անոր մէջ՝ իր միօրինակ ու ինքնաբաւ ընթացքը խոռովող, այնչափ աւելի երկար տարիներու վայելքը շնորհուած պիտի ըլլայ իրեն: Ի՞նչ՝ աւելի տաժաւազին, քան տագնապը այն պահուն, ուր ընկերութիւնը զոհողութեան արարք մը կ'առաջարկէ իրեն: Չնստի՞ սեղանի առջեւ: Դուրսը հառնե՞լ ակերտուն մէջ: Ու չընե՞լ հաշուելիւր ձեռք առնուելիք գործէն իրեն գալիք շահուն: Մեղանշում պիտի ըլլար ասիկա իր կեանքը ապահովող, իր տարիներուն մէջ և իր երդիքին տակ հանգիստ ու վայելք բաշխող իր սկզբունքներուն դէմ: Հետեւաբար իրաւունք պիտի տայ ինքզինքին, խորթ նայելու, թթուած գէմքով զխաւորելու կեանքէն եկող ունէ անակնկալ որ դուրս է պարունակէն իր ապրելակերպի վարժութիւններուն: Այս տեսակէն մարդերը պիտի ուզեն որ կեանքը քալէ մէկ և ուղիղ դիմով: Այդ ճամբուն վրայ ամէն բարձունք, ամէն շեղում որ քիչ մը աւելի ճիւղ և պրկուածք պիտի առնէ իրենցմէ, անխմաստ սպառում կը նկատուի, ի գին չես դիտեր իրենց ո՞ր ամուլ կարողութիւններուն:

«Տափակ կեանքին տափակ մարդերն են ասոնք»:

Եւ սակայն, հակառակ անուրանալի այս խաղաղութեան, այս ամենուն մէջէն, այս բոլոր խայտաբղէտ ու դաճաճ խլեակներուն քովէն ժայթքէ պիտի միշտ աղուոր հասակը՝ այսպէս ըսուած՝ թրվուուն այն հոգիներուն, տարօրէն իտէասլաց, տէրը՝ զուսպ ու առոյգ ալ իրենց ճառագայթութեան: Որոնք ոչ մէկ ատեն պիտի

իջնեն վերեւ մասնանշուած զգացումի, մտածումի և ապրումի տափակութիւններուն, երկրայնութիւններուն, անոնց պէս ընդ քարշ տանելու համար կեանքը, որ, իրենց համար, մարմիններ ըլլալէ աւելի աշխարհն է իրենց հոգիներուն: Անոնց մէջ գործողը հանճարային այն կարողութիւնն է, որ գիտէ մարդուն կեանքը պահել վերասլացումի, խանդի վիճակի մը մէջ: Այդ հանճարը, այս պարագային, տեղը պատանութեան մը ներքին գործութիւնն է, տարիները թաւալումի մէջ զնոյ թաքուն բայց ներկայ՝ իմանալի սարուածքը, դրութիւնը: Ըլլալի՞ն, իրենք ալ, խուսէն այն մարդերուն, որոնք երջանիկները կը թուին այս աշխարհի որդիներուն՝ որովհետեւ հաւասարակշռուած են օրերը անոնց կեանքին: Նմանէ՞ն, իրենք ալ, այն կքած, ծուծէ դարտըկուած, ջիւղէ հանուած մը սակոյտներուն, որոնք նոյնպէս երջանիկ կը յայտարարեն իրենք զիրենք, որովհետեւ իրենց կեանքին մէջ ամէն ինչ կանոնաւոր կը քալէ: Որովհետեւ ոչ մէկ կողմնակի հով հանդիտար կը խռովէ իրենց տաքուկ բազմոցներուն: Ու դառնալի՞ն, աշխոյժ ու տարբեր այդ հոգիները, քաղքենի այն մտայնութեան, որով մարդիկ իրենց կեանքը կ'աղապարկ կը փորձեն առհաւական ու բնագրական իրենց մղումներուն համաձայն: Որոնց՝ մէկ է մտահոգութիւնը. — հանգստաւէտ կեանք: Չպարտաւորուել դուրս գալ իրենց ցանկուած շրջանակէն՝ զիջում ընելու իրենց օրերու հանգիստէն, նիւթականէն, միտքի հանդարտութենէն որ անտարբերութիւնը, անզգայնութիւնն է հոգիի, նուազումը զգացումի՝ հոգեկան ու իմացական իրողութիւններու հանդէպ: Ու որոնց՝ մէկ է նաեւ հրազը (եթէ հարկ է հրազ մը տալ, հեռապատկեր մը տեսնել խորքին մէջը ձգտուած այս շարժումներուն). — տանիլ, այսպէս կանոնաւորուած, երկրային պայմաններով ու արժէքներով հաւասարակշռուած իրենց կեանքը գէպի խաղաղ ու խոր ծերութիւն . . .

Ո՞րչափ անոնք՝ խաղաղ բացատիկ թարմութեամբ այն հոգիներուն, անոնք սակի շղթան պիտի կազմեն տեղը պատանութեան: Երիտասարդութիւնը՝ ամբողջովին հեռու՝ տարիներու բնոր իրրեւ շալակ ունենալէ, և անոր ներքեւ կքող ծերութեան

երթալէ։ Որոնք, ամբողջ շփոթութեամբ ու լայնքովը իրենց հոգիներուն, պիտի կենան քիչերու հաղորդ այնքան վայրի իրենց գեղեցկութիւններու բարձունքին վրայ։ Որոնք անալլայլ պիտի նային պղտոր աչքերուն մէջ իրենց ժամանակը ծանրաբեռնող, վար քաշող զանգուածներու միջակութիւններուն։ Ու պիտի քալեն, աննահանջ, հպարտ, իրենց տեսիլքի ճամբէն, արհամարհելով բոլոր հալածանքները, ծանանքները որոնց պիտի ենթարկուին իրենց այդ խոյանքին հանդուրժել չկրցող տափակ ու ողորմելի հոգիներու կողմէ։ Ըսած եղանք թէ հանճարներ են անոնք։ Թէ՛ իրենց մտքին ու հոգիին մէջ անաղարտ պիտի պահեն բարձունքներու, երկինքներու սեւեռուն այն ստեղծագործ կարողութիւնը որ կը քակէ զիրենք իրենց ժամանակի մշտայնութենէն, որնորոգուող թարմութեամբ մը, յորդ ու ծաղկուն ալ գեղեցկութեամբ, յաւերժութեան պիտի տանի իրենց պատանութիւնը։ Ամենէն խանդավառ տարիքն է ասիկա, ուր հոգիները ճիշդ այդ թափը ունին խոյանքի, դէպի մարդկային ազնւագոյն արարքները, վեհանձնութիւնները։ Անոր համար, զեղուն այդ պատանութիւնը տարիքն է նաեւ բանաստեղծութեան ու հերոսութեան։ Այս տարիքին, հոգիները երազ ունին։ Այս տարիքին, հոգիները հզօր *acte*-երու տեսիլքը ունին։ Այնքան ալ ուժգին։ Այնքան ալ իրական ու կենսալիւր։ Որմէ անգամ մը բռնուած՝ իրենց գոյութիւնն իսկ կը զոհեն, յաւերժութեան մէջ գեղեցկացնելու, ապրեցնելու համար իրենց հոգիներուն այնքան կենդանի պատանութիւնը, տեսիլքը։

Ու քրիստոնէական կրօնի պատմութեան մէջ ճիշդ այդ տեսիլքին, մշտադիպ պատանութեան, երիտասարդութիւնը յաւանդող խոյանքին իրագործուած, կենդանի խորհրդանշանը կը մնայ Ս. Ստեփանոս։ Քրիստոնէութիւնը պէտք ունէր անձնութեան այդ ոգիին, իր երիտասարդութիւնը, իր արիւնին գինը չսակարկող հոգիներուն, ապահովելու համար յաղթանակը նորութեան իր դադափարներուն եւ մինչեւ այն ատեն մարդերուն կարծես անհաղորդ մնացած իր երկինքին։ Ու ասիկա կարելի էր սպասել իրենց գոյութեան վրայ կուտակուած, իրենք իրենց մորթին մէջը

կծկտած, տարիներուն մէջ իրրեւ ճախճախտաքի խրած, իրենք զիրենք թոթուելու անկարող մարդերէն։ Ասիկա գործն էր աշխարհը, մարդոց մտայնութիւնները արհամարհել գիտցող, իրենք զիրենք անոնց հակադրել կրցող հոգիներուն։

Ու Ս. Ստեփանոս այդ տիպարն է։ Երիտասարդ, առաջին նետուողը, յառաջընթացը։ Ու ատոր համար անոր նահատակութիւնը, տեսակ մը հրապուր, քաշողութիւն ալ կ'ունենայ կարծես։ Իրմով, քրիստոնէութեան կեանքին մէջ կը մտնէ նահատակութեան, հերոսութեան ոգին։ Ի՞ր վրայ, առաջին անգամ, կը փայլի երիտասարդութեան թարմ պոսկը, երբ ինք չեղծուած ու անթառամ գեղեցկութեամբ մը կը կենայ մահուան մէջ, իրեն հետ եւ իրեն նման հրապուրիչ գարծնելով այն բարձունքը, ուրկէ ետ չգարծաւ բնաւ ինք։ Եւ ուր կը պահէ ան տակաւին թարմութիւնը իր երիտասարդութեան, գեղեցկութիւնը իր նահատակութեան, ճիշդ ինչպէս անթառամ ծաղիկները բնութեան, անեղծ ունին միշտ, բնական ու վայրի իրենց գեղեցկութիւններուն գոյնը, բոյրը, թարմութիւնը, չտժգունելով ժամանակէն, միջավայրէն ու անոր եղանակներէն։

Չլիշե՞լ այստեղ, «մաքուր սրտով, կոյս մարմիններով և անմեղուկ աչքերով» խումբը այն երիտասարդներուն, որոնք «ողջ այդ մը իրենց հոգիներուն մէջ», հաւատքով, հնչեղ զուարթութեամբ մըն ալ լիցուն, հպարտ, ու աղոթոր հասակովը իրենց պարմանութեան, ճամբայ կ'իլլեն օր մը, արշալոյսին, դէպի աշխարհը իրենց երազին, բարձունքը իրենց փառքին՝ *Iskai* ին։ (այսպէս է վերնագիրը և նիւթը Albert Samainի մէկ քերթուածին)։ . . . Բայց իրական մը, մութին, ետ կը դառնան անոնք, դեղնատենդէն հալումաշ, շնչահատ, մութ դէմքով, իրենց լեարդին մէջ՝ հեռ, շրթանց վրայ՝ հեգնանք . . . «ու խոնջ ժպիտն է իրենց, շիջող կըրակ մը ինչպէս»։ Իրենց հաւատքն են կորուսած, կրճուած՝ «տարակոյսին կեղերէն», ուրացած՝ «հպարտութիւնը տառապանքին»։ Ու կ'իջնեն վար իրենց երազի բարձունքէն, վար դէպի աշխարհ, հոն ապրելով կեանքը «քաղաքի մոլութիւններուն ու մեղքերուն . . .»։ Եւ սակայն «մոլութիւններու այդ բուժարանին մէջ», իրիկունները

մանաւանդ, մութին (այն պահը և այն վիճակը՝ ուր անոնք ուրացել էին թարմութիւնը իրենց երազներուն, ու մոռցել՝ աղուորութիւնը իրենց խտալին), խզի խալթով մը կը յիշեն անոնք վերը մնացած՝ ետ չդարձած իրենց ընկերները, որոնք մեռելի էին այդ բարձունքին վրայ, իրենց փառքին ու երազի ճամբուն մէջ։ —

Սակայն երբեմն, իրեւոնցներ, կը խորհին քաղցին մէջ, Ամսն՝ արեւմտ, իւրենց կրօնին, մազներ էին վեր՝ Դեպ ապագան, ու, մեռնոս քաւէն խրմել չուզեցով, Պառկել էին վերը, հոն, ու կամովին մեռել հոն։

Ու կը զգան խայր մը խզի, երբ էջին վրայ բարձունքին, Փայլակի շող մ'իւրենց ցոյց կուտայ ձեռքերն ճարձուած Դիակներուն սիգապան, արեւն ալբերն վեհագեղ Կ'երազեն, յար մեծաբաց, իտալներն կորսուած։

Ահա հրապոյրը նահատակութեան։ Ու պաշտամունքը հերոսութեան, սրբութեան. մարդիկ չեն կրնար չհիանալ չքեղանքին դիմաց անոնց՝ որոնք յաղթած, տիրակալած ու վերէն նայած են կեանքի արտաքին պարագաներուն։ Թէ իսկ նահատակուած ըլլան անոնք ճամբուն վրայ իրենց երազին։ Վասնզի անոնք սուրբներն են, հերոսներն են՝ երկրաքարչ վայելքներէն, պզտիկ փառասիրութիւններէն, խաբուսիկ երանութեան՝ հանգիստի պայմաններէն իրենք զիրենք խզած, զանոնք արհամարհած, անոնցմէ ուրացուած։ Բայց նաեւ ամենէն երջանիկները, որոնց, խորունկ բնազդով մը, կը նախանձին բոլոր բարեմէն երիտասարդ հոգիները։ Ու կը նախանձին մինչեւ իսկ անոնց կանխահաս մահուան։ Յատկանշական չէ՞ մահու այս նախանձը երիտասարդութեան մօտ, իրրեւ արտայայտութիւնը խորունկ այն բնազդին, որով անոնք կը զգան թէ այն ուրախութիւնը, երջանկութիւնը որ կը լեցնէ հերոսի մը հոգին, տէրը ընել կուտայ ինքզինքին, ու դէմառդէմ կենալ՝ արտաքին աշխարհի բիրտ խոչընդոտներուն դիմաց, աւելի կ'արժէ քան ամէն բախտաւորութիւն, ու ամէն հարստութիւն և յաջողութիւն։

Ասոր համար է որ հայրենիքները իրենց երիտասարդներուն կը դիմեն, երբ խնդրի է հերոսութեան հոգիով մը պաշտպանութիւնը ընել իրենց սահմաններուն, խաղաղ ապրումին մտահոգութեամբ իրենց ժողովուրդին։ Եւ ասոր զիտակցութեամբ, այդ զգացումին թեւադրութեամբն է որ ամէն

հայրենիք իր երիտասարդութեանը մէջ կը տեսնէ, կը փնտռէ իր յաղթանակներուն ներքին գաղտնիքը, զօրութիւնը։

Ասոր համար է նաեւ որ եկեղեցին երիտասարդներուն կը դիմէ, առաջարկելով անոնց կատարել իրենց ուխտը իր «լուծ»ին ներքեւ, իր ծառայութեանը մէջ մտնելու։ Իրենց այդ տարիքին, արդարեւ, անոնք պիտի գիտնան խոյանքով մը նետուել առաջ, և այդ թափին, հերոսական այդ հոգիի սլացքին մէջ գերազոյն զոհողութիւնն ալ ընել իրենց գոյութեան, իրենց թարմատի կեանքին։ Այնքան դիւրաւ, որքան դժուար պիտի ըլլար ատիկա, քաղքենի մը տաշնութեամբ մեծցած, հաշիւներու տարիքին մօտեցած, «աշխարհի կապուած» հոգիներուն համար։ Հասկնալի՝ այն ատեն, պարագան անոնց որոնք ետ կը դառնան այդ ճամբայէն, որուն մէջ թերեւս նոյն խոյանքով էին նետուել։ Անոնք սնանկացած, խարդախուած այն հոգիներն են, որոնց քիչ քիչ իջեր նստեր է տարիքը, որոնք տարուեր են կեանքի սեղաններու շուրջ, կապուեր անոնց, իրենց պարմանութիւնը ծախելու «աշխարհի որդիներուն բարեկամութեան» համար, ու աներազ մարդերուն հանգանակը սորվելու։ Ու ցաւալին այս ողբերգութեան՝ իրենց մոռնալը՝ թէ ինչ երազով էին ճամբայ ելեր, և իրենց չգիտնալը՝ թէ ո՞ր կ'երթան իրենք այսպէս։

Կարենալ բանալ, ու միշտ բացուած տեսնել երկինքը։ Ահա ինչ որ զաղտնիքն է, կրնանք ըսել, երիտասարդ հոգիներու թարմութեան, աշխոյժին, անպարտելիութեան, հրապոյրին ու անուշութեան։ Մնալ այդպէս յաւերժական երիտասարդութեան խանդին մէջ, հակառակ տարիներու թաւալումին։ Ահա, միւս կողմէ, խորհուրդը զոր դնել ուզել են Հայաստանեայց եկեղեցւոյ երանելի հայրապետները, Ս. Ստեփանոսի յիշատակի օրը կարգադրելով իրրեւ տօնը եկեղեցւոյ սպասաւորութեան մէջ իրենց առաջին քայլը ընող ստրկաւագներուն։ Ի՞նչ փոյթ այլևս, դատումը այն մարդերուն, որոնք քիչ բան կը հասկնան իրենցը չեղող, տարօրինակ իսկ թուող այս աշխարհէն։ Ու մեղքնան ալ թերեւս, խորհելով որ՝ շատ երիտասարդ, անոնք աւելի ժամանակ ունին կատարելութեան, ուստի դժուար է ամբողջ ապագայ մը զոհել։

ԱՐԴԻ ԱՇԽԱՐՀԸ ԵՒ ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹԻՒՆ

Ի՞նչ ունի տալիք քրիստոնեությունը արդի աշխարհին: Այս է հարցը որով պիտի զբաղվինք:

Թող տանք մեզ՝ հարց տալ սակայն, նախ, թե արդի աշխարհը ի՞նչ կը կարծէ թէ քրիստոնեությունը ունի տալիք:

Առհասարակ կը հաւատացուի թէ եկեղեցիները կազմակերպություններ են որոնք կրօնք կը մատակարարեն անոնց՝ որոնք պէտք ունին անոր, կրօնքի զանազան տեսակներ: Անոնցմէ ոմանք ծիսապաշտ են, ընծայելով իրենց նուիրեալներուն՝ անտարակոյս, մասամբ՝ գեղեցկագիտական և մասամբ՝ կրօնական գոհացում, խորհուրդ-պաշտամունքի կատարումով: Ուրիշներ՝ առաջին գիծի վրայ կը դնեն՝ անձնական աղերս մը անհատին համար իր կեանքը բարեփոխելու: Քրիստոնեությունն աւելի ազատական տեսակներ, կը հայթայթեն քարոզներ որոնք, իրապէս, բնաբանային վիճաբանություններ են օրուան հարցերու շուրջ, և կը նկրտին քաջալերել ընկերային խեղապաշտությունը: սէրը խաղաղութեան, և իրագործումը ա'լ աւելի սիրելի առաքինություններու:

մինչդեռ տարիքով հասունները թիրեւս այդքան չգոհարէին հրաժարիլ իրենց կեանքի մնացորդէն: Ի՞նչպէս գիտնային, բարեմիտ այդ մարդուկները, թէ իրենց գիտցածէն տարբեր է միւս այն աշխարհը, որ հեռու է այնքան իրենցմէ: Ի՞նչպէս սեղմէին սահմանափակ իրենց ուղեղին մէջ թէ երկտասարդ այդ հոգիները այնքան ուժգին կը զգան իրականությունը բարձրացումին, որ աւելի դիւրաւ պիտի զոհէին իրենց մեղքացում ա'լ այդ ապագան: Երկտասարդին համար անցեալէն և ներկայէն շատ աւելի բան կայ ըլլալիքին մէջ: Այդ գալիքը, ըլլալիքը աւելի իրական է քան եղածը, քան ներկայ վիճակը, ու անոր է ամենէն աւելի ինքզինքը պրկած, և անոր է ամենէն աւելի իր կարողություններուն սլացքը բացած:

Երանի՜ այն հոգիներուն որոնք զիտեն ետեւ չնայիլ, ու գիտեն մանաւանդ հիացումը ունենալ իրենց երազներուն . . .

ԹՈՐԴՈՐ ԱՅԵՂԱՅ

Համոզում գոյացուած է թէ կրօնքը անհատական մտահոգություն մըն է, եւ անձնիւր մարդ պարտի եզրակացութեան մը յանգիլ՝ աստուածաբանական խնդիրներու շուրջ:

«Այս խորթմայ հարցերու շուրջ ոչ մէկ ստուգություն կրնայ գոյութիւն ունենալ, աստուածաբանները իրենք իրենց մէջ տարակարծիք են, և ունէ պարագային, այն անգայտ ոլորտը, ուր տեղի կ'ունենան իրենց վիճաբանությունները զիրենք անհասկնալի կ'ընծայէ պարզ մարդուն: Կրօնական հաւատալիքը կարճ խօսքով, տեսակէտի խնդիր է: Ոչ թէ անոր համար որ կրօնական հաւատալիքը վիստակար է այլ՝ ի հակադրակէն, անոր արդիւնքը՝ յընդհանուրն, բարեբար, և անոնք որ կրնան ունենալ կրօնական հաւատալիք մը և կատարել անոր շատ ճշգրիտ պահանջները, ասոր համար իսկ պէտք է որ յարգուին: Իայց այն տարբերությունները որոնք զանազան եկեղեցիներու միջև գոյութիւն ունին, կ'ապացուցեն թէ կրօնական հաւատալիքը տեսակէտի խնդիր մըն է, և անոնց համար է ան՝ որոնք խառնուածքով ատակ են անոր, և անոնց՝ որոնց կը խօսի ան: Կան շատեր որոնք չեն զգար կոչումը անոր, ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս կան շատեր, որոնք երաժշտությունը չեն ըմբոշխներ՝ և որոնք, բնականօրէն, կ'անտեսեն զայն»:

Ակներեւ է այսպիսի կեցուածքի մը անճահությունը: Վասնզի եթէ Աստուած մը գոյութիւն ունի, Իր գոյութիւնը, Իր բնութիւնը չի կրնար դադարիլ ըլլալէ կենսական մտահոգություն բոլոր մարդոց, եթէ Ան գոյութիւն ունի, Ան է իրականութիւնը որ հիմը կը կազմէ բովանդակ մարդկային կեանքին, և անհատ մը կեանքը իրապէս ապրած պիտի ըլլայ միայն՝ երբ ունենայ հաւատք Աստուծոյ վրայ, և ընկերային կեանքը միայն այն ատեն իր ճիշտ հիմունք վրայ դրուած պիտի ըլլայ երբ հիմնուած է հասարակաց հաւատքի մը վրայ:

Պարզ է թէ երբ կրօնական հաւատալիքը նկատուի իրր այլամեթօրէն անհատական մտահոգություն, ընկերային կեանքը ոչ ևս կրնայ հիմնուած ըլլալ Աստուծոյ հաւատքին վրայ: Անձնական աստուածաբանական հաւատալիքներ չեն արտօնուած ազգելու ճարտարարուեստական, վաճառա-